

Бондар Віталій Петрович

*ад'юнкт науково-організаційного відділу Військового інституту
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

Bondar Vitalii

*Adjunct of the Scientific and Organizational Department of the
Military Institute of Taras Shevchenko National University of Kyiv*

ORCID: 0000-0002-9415-5024

**ОСОБЛИВОСТІ ЦИВІЛЬНО-ВІЙСЬКОВОЇ ВЗАЄМОДІЇ ПІД ЧАС
ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ
FEATURES OF CIVIL-MILITARY INTERACTION DURING THE
LEGAL REGIME OF MARTIAL STATE**

***Анотація.** Метою статті є характеристика особливостей цивільно-військової взаємодії під час правового режиму воєнного стану.*

У статті обґрунтовано, що цивільно-військова взаємодія виступає важливим фактором забезпечення доброчесності системи військового управління, підвищення ефективності функціонування Збройних Сил України та інших військових формувань, урахування позиції громадськості під час прийняття рішень, пов'язаних з діяльністю сектору безпеки і оборони. Правовий режим воєнного стану обумовив посилення військової складової системи управління державою. Наслідки введення вказаного правового режиму обумовили зміст та спрямованість співпраці між цивільним та військовим компонентом.

*Основні особливості цивільно-військової взаємодії нині включають:
а) масштабний характер взаємодії, що передбачає охоплення майже всіх соціальних груп та їх залучення до процесів надання матеріальної,*

інтелектуальної, методологічної, психологічної та іншої допомоги військовим формуванням; б) наділення суб'єктів військово-правових відносин додатковими повноваженнями відповідно до законодавства про правовий режим воєнного стану; в) особливий характер обміну інформації, що передбачає нерозголошення деяких відомостей та даних цивільним партнерам по взаємодії; г) активізація громадських структур, діяльність яких спрямована на допомогу військовим формуванням у додержанні доброчесності.

Актуальними проблемами сучасного етапу розвитку системи цивільно-військового співробітництва постають нині удосконалення нормативно-правового підґрунтя означеної роботи, забезпечення надання спеціальних знань в цій сфері військовослужбовцям, які були нещодавно мобілізовані та не мають досвіду участі в означеній діяльності, а також вироблення методологічних підходів до співпраці з інститутами громадянського суспільства, які надають допомогу як цивільним громадянам, так і військовим підрозділам.

Ключові слова: цивільно-військова взаємодія, цивільно-військове співробітництво, Збройні Сили України, військові формування, військове управління, неурядові організації, правове забезпечення.

Summary. *The purpose of the article is to characterize the features of civil-military interaction during the legal regime of martial law.*

The article substantiates that civil-military interaction is an important factor in ensuring the integrity of the military management system, increasing the effectiveness of the functioning of the Armed Forces of Ukraine and other military formations, taking into account the position of the public when making decisions related to the activities of the security and defence sector. The legal regime of martial law conditioned the strengthening of the military component of the state management system. The consequences of the introduction of the

specified legal regime determined the content and direction of cooperation between the civilian and military components.

The main features of civil-military interaction today include: a) the large-scale nature of interaction, which involves the coverage of almost all social groups and their involvement in the processes of providing material, intellectual, methodological, psychological and other assistance to military formations; b) granting subjects of military-legal relations additional powers in accordance with the legislation on the legal regime of martial law; c) the special nature of information exchange, which involves the non-disclosure of some information and data to civilian partners in interaction; d) activation of public structures, the activities of which are aimed at helping military formations to maintain integrity.

Current problems of the modern stage of the development of the system of civil-military cooperation are improving the regulatory and legal basis of the specified work, ensuring the provision of special knowledge in this field to military personnel who were recently mobilized and do not have experience in participating in the specified activity, as well as the development of methodological approaches to cooperation with civil society institutions that provide assistance to both civilians and military units.

Key words: *civil-military interaction, civil-military cooperation, Armed Forces of Ukraine, military formations, military administration, non-governmental organizations, legal support.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Ефективна відсіч широкомасштабній російській збройній агресії потребує консолідації зусиль всіх органів держави, її військових формувань та громадянського суспільства. Вказане потребує активізації і досконалого правового забезпечення співпраці та взаємодії між військовим та цивільним

сегментами правовідносин. Разом з тим правове регулювання означених процесів знаходиться на стадії формування, а понятійний та методологічний ряд ще недостатньо напрацьовані. Вказане обумовлює важливість дослідження питань цивільно-військової взаємодії в аспекті тих викликів, що постали нині перед Українською державою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Проблематика цивільно-військового співробітництва, взаємодії та співпраці привертала увагу вчених, які заклали теоретичні підвалини означених процесів. І. Коропатнік проаналізував адміністративно-правові засади взаємодії Збройних Сил України з інститутами громадянського суспільства, структурував та охарактеризував неурядові організації, які виступають суб'єктами взаємодії в означеній сфері [1]. І. Шопіна дослідила питання розвитку досліджень проблем цивільно-військового співробітництва як виду взаємодії держави і громадянського суспільства [2]. О. Бериславська проаналізувала методологічні засади побудови системи цивільно-військового співробітництва та особливості взаємозв'язку її елементів [3]. В. Шульгін дослідив правове забезпечення цивільно-військового співробітництва і зробив висновок, що означена діяльність на рівні законів України до цього часу не врегульована, що обумовлює необхідність удосконалення та гармонізації правової основи співробітництва на рівні законів, підзаконних нормативно-правових та доктринально-концептуальних актів військового управління України [4]. Однак проблеми цивільно-військової взаємодії під час правового режиму воєнного стану досліджені ще недостатньо, що обумовлює спрямованість наукового пошуку.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є характеристика особливостей цивільно-військової взаємодії під час правового режиму воєнного стану.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Забезпечення ефективної відсічі російській збройній агресії передбачає активну співпрацю між військовими формуваннями та громадянським суспільством. Цивільно-військова взаємодія є головною функцією цивільно-військового співробітництва та полягає у спільній, цілеспрямованій, організованій та безперервній діяльності командувачів (командирів), начальників, їх заступників, органів військового управління, штабів, структур цивільно-військового співробітництва, спрямованій на встановлення та підтримання зв'язків з об'єктами цивільного середовища на рівні, який забезпечує успішне виконання військами (силами) визначених завдань [5]. Додамо, що означене визначення, яке міститься у Доктрині «Цивільно-військове співробітництво» не містить такого важливого елементу, як результативність означеного виду взаємодії. Це, безумовно, потребує здійснення нових досліджень, спрямованих на удосконалення методологічного та нормативно-правового підґрунтя означеного виду діяльності, ми ж поки обмежимося вказівкою на те, що цивільно-військова взаємодія спрямована не лише на встановлення та підтримання зв'язків, а й на сумісне вирішення спільних завдань, спрямованих на підвищення ефективності відсічі широкомасштабній збройній агресії російської федерації.

На тактичному рівні структурні підрозділи цивільно-військового співробітництва в основному взаємодіють з неурядовими організаціями. Поняття «неурядові організації» був запозичений українською правовою наукою з міжнародного права і містить у собі широке коло організацій з різноманітними повноваженнями, завданнями та пріоритетами. Велика кількість їх вже може діяти в кризовому регіоні, а більшість з них діють у цьому районі ще до розгортання там військ. Деякі з них можуть бути налаштовані проти співпраці з військовими та перешкоджати будь-яким

спробам координації їх діяльності. Однак це є підтвердженням необхідності співробітництва з ними за допомогою налагодження діалогу, обміну інформацією та координації ресурсів для досягнення загальної мети. Наявність та користь вказаних організацій затверджені в параграфі 71 статуту ООН. Вони поділяються на дві категорії: уповноважені та неуповноважені. До першої з означених категорій належать такі організації, які офіційно визнані керівною міжнародною організацією. Така неурядові організації можуть знаходитися в зоні збройного конфлікту або кризи, їм дозволено діяти в цій зоні. До другої категорії належать неуповноважені неурядові організації, співробітництво з якими потребує певної обачливості в аспекті розуміння їх джерел фінансування, цілей та завдань [6]. Додамо, що оцінювання цілей та намірів партнерів по взаємодії має здійснюватися на постійній основі, оскільки їх цілі можуть періодично або протягом тривалого часу відрізнятися від цілей української оборонної політики.

Питання, пов'язані з класифікацією організацій, які співпрацюють зі Збройними Силами, досліджувалися на початку російської збройної агресії. Так, І. Коропатнік у 2016 році писав, що при класифікації інститутів громадянського суспільства як суб'єктів взаємодії зі Збройними Силами України можна виокремити три великі групи залежно від ступеня взаємодії, а саме: 1) зовнішні інститути – це спільноти, утворені цивільними особами, які професійно не мають безпосереднього стосунку до Збройних Сил України і мета яких спрямована на сприяння діяльності останніх, допомозі їм, а також здійснення цивільного контролю (ці різноманітні громадські об'єднання та незалежні засоби масової інформації); 2) внутрішні інститути – це спільноти, створені особами, які мають безпосередній стосунок до самих Збройних Сил України (військовослужбовці, військові пенсіонери (ветерани) та працівники ЗСУ) і спрямовані на задоволення своїх соціально-економічних потреб та захист прав в межах своєї професійної діяльності (профспілки; громадські

організації ветеранів військової служби, Ради офіцерів, сержантів та Жіночі Ради у Збройних Силах України); 3) окремий вид – це ті інститути громадянського суспільства, які в силу визначених законодавством обмежень не можуть надавати прямо ні допомогу (фінансову, матеріальну тощо), ні здійснювати контроль, але неврахування можливого впливу яких на Збройні Сили України може негативно позначитися на діяльності останніх (це партії та громадські рухи). У свою чергу, інститути першої групи (зовнішні) потребують розмежування за сферою інтересів або напрямками діяльності, на задоволення яких вона спрямована, а саме: а) харитативні утворення (благодійні та волонтерські); б) правозахисні; в) релігійні; г) військово-патріотичні та з допризовної підготовки (Товариство сприяння обороні України, громадські організації з відродження та підтримки національно-патріотичних традицій (козацькі), військово-патріотичні клуби тощо); г) незалежні ЗМІ [7, с. 45]. Разом з тим, набуття російською збройною агресією повномасштабного і тривалого характеру обумовлює нині перегляд підходів та критеріїв означеної класифікації, оскільки вона вже не відображає деякі реалії правового режиму воєнного стану.

Введення в Україні правового режиму воєнного стану значно вплинула на особливості цивільно-військової взаємодії, надавши їй більш масштабного характеру за участю більшої кількості суб'єктів. Цивільно-військова співпраця, як особливий вид взаємодії, має свої відмінності, які відрізняють її від тих видів взаємодії, що склалися в інших сферах суспільних відносин. Це обумовлено тим, що одним із суб'єктів такої взаємодії є наділений спеціальними рисами та властивостями інститут держави – її збройні сили або інші військові формування, до компетенції яких належить відсіч збройній агресії противника, захист територіальної цілісності нашої держави.

Вказана мета та основна функція військових формувань накладає свій відбиток на особливості їх організації та діяльності, а також на режим обміну інформацією зазначених формувань з іншими суб'єктами. Тому іншою

особливістю, притаманною цивільно-військовій взаємодії, є відмінності у режимі обміну інформацією з партнерами по взаємодії, обумовлені інформаційно-правовим статусом військових формувань. Принципи транспарентності та прозорості, притаманні функціонуванню інших державних інституцій, присутні у діяльності військових формувань в обмеженому вигляді, з урахуванням вимог законодавства про державну таємницю в сфері оборони. Так, зміст планових та інших документів стратегічного й оперативного характеру, а також документів бойового управління, належить до закритих даних, вільне розповсюдження яких заборонено і тягне за собою юридичну відповідальність. Відповідно, Збройні Сили України та інші військові формування, як суб'єкти цивільно-військової взаємодії, зобов'язані дотримуватися приписів законодавства про державну таємницю і не можуть розголошувати закриті дані навіть тим суб'єктам взаємодії, які надають максимальну допомогу державі та її збройним силам під час повномасштабної російської збройної агресії. Однак вказане не означає, що взаємодія втрачає свій сенс та цілеспрямованість. Інформаційно-правові обмеження накладають свій відбиток на комплекс прав і обов'язків суб'єктів взаємодії, однак не припиняють її здійснення [8, с. 401].

Іншою особливістю цивільно-військової взаємодії за умов правового режиму воєнного стану є активізація в органах військового управління громадських структур, діяльність яких спрямована на допомогу військовим формуванням у додержанні доброчесності, яка значним чином впливає на якість управлінських структур у секторі оборони. Так, при Міністерстві оборони України функціонує Громадська антикорупційна рада як особливий орган, функції якого достатньо наглядно відображують особливості цивільно-військової співпраці. Діяльність Громадської антикорупційної ради має консультативний характер і здійснюється на колегіальній основі, а її завдання пов'язані із забезпеченням прозорості діяльності оборонного відомства, оптимізації здійснення в ньому цивільного контролю, систематизації та

нівелювання корупційних ризиків та удосконалення законодавства і організаційної практики в означеній сфері.

Хотілось би також сказати, що сфера забезпечення доброчесності функціонування військових формувань є надзвичайно важливою для співпраці з інститутами громадянського суспільства, оскільки запобігання корупції та зменшення корупційних ризиків потребує залучення суб'єктів, які представляють різні сфери суспільних відносин. Це потрібно для того, щоб така запобіжна діяльність здійснювалася з використанням методологій, притаманних різним галузям знань, а також дозволяла підвищити об'єктивність спостереження за рахунок участі в ньому різних суб'єктів. Інтолерантність до корупції виступає нині провідним вектором розвитку систем військової освіти, підготовки до військової служби та безпосередньо її проходження [9]. Безумовно, у даній сфері діють обмеження щодо розголошення певних видів інформації, про що ми вже казали вище. Однак надзвичайно широка сфера, на яку нині розповсюджуються правовідносини, що складаються в секторі безпеки та оборони, обумовлює можливість залучення суб'єктів громадянського суспільства до аналізу та допомоги в аспекті підвищення доброчесності багатьох видів військово-управлінської діяльності.

Слід також сказати, що актуальними проблемами сучасного етапу розвитку системи цивільно-військового співробітництва постають нині удосконалення нормативно-правового підґрунтя означеної роботи, забезпечення надання спеціальних знань в цій сфері військовослужбовцям, які були нещодавно мобілізовані та не мають досвіду участі в означеній діяльності, а також вироблення методологічних підходів до співпраці з інститутами громадянського суспільства, які надають допомогу як цивільним громадянам, так і військовим підрозділам.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Цивільно-військова взаємодія виступає

важливим фактором забезпечення доброчесності системи військового управління, підвищення ефективності функціонування Збройних Сил України та інших військових формувань, урахування позиції громадськості під час прийняття рішень, пов'язаних з діяльністю сектору безпеки і оборони. Правовий режим воєнного стану обумовив посилення військової складової системи управління державою. Наслідки введення вказаного правового режиму обумовили зміст та спрямованість співпраці між цивільним та військовим компонентом.

Основні особливості цивільно-військової взаємодії нині включають: а) масштабний характер взаємодії, що передбачає охоплення майже всіх соціальних груп та їх залучення до процесів надання матеріальної, інтелектуальної, методологічної, психологічної та іншої допомоги військовим формуванням; б) наділення суб'єктів військово-правових відносин додатковими повноваженнями відповідно до законодавства про правовий режим воєнного стану; в) особливий характер обміну інформації, що передбачає нерозголошення деяких відомостей та даних цивільним партнерам по взаємодії; г) активізація громадських структур, діяльність яких спрямована на допомогу військовим формуванням у додержанні доброчесності.

Напрями подальших наукових досліджень мають включати аналіз провідних сфер цивільно-військової взаємодії, їх правового забезпечення, а також визначення проблем, які знижують ефективність цивільно-військової співпраці.

Література

1. Коропатнік І.М. Теоретико-методологічні основи класифікації соціальних інститутів громадянського суспільства. *Innovative solutions in modern science*. 2016. № 2 (2). Р. 58-72

2. Шопіна І.М. Розвиток досліджень проблем цивільно-військового співробітництва як виду взаємодії держави і громадянського суспільства. *Наука і правоохорона*. 2014. № 4. С. 308-312.
3. Бериславська О.М. Система цивільно-військового співробітництва: взаємозв'язок елементів. *Військова освіта і наука: сьогодні та майбутнє*: тези доповідей XVII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 26 листопада 2023 року). С. 15-16.
4. Шульгін В.В. Правова основа функціонування цивільно-військового співробітництва Збройних Сил України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. №11. С. 67-72.
5. Доктрина «Цивільно-військове співробітництво: затверджена Головнокомандувачем Збройних Сил України 01.07.2020 р. URL: <https://sprotyvg7.com.ua> (дата звернення: 26.10.2023).
6. Методичний посібник для військ (сил) з питань цивільно-військового співробітництва. *Управління цивільно-військового співробітництва Збройних Сил України*. Київ, 2019. URL: <https://sprotyvg7.com.ua/documents/tsivilno-vijskove-spivrobitnitstvo> (дата звернення: 26.10.2023).
7. Коропатнік І.М. Взаємодія громадянського суспільства і Збройних Сил України: адміністративно-правові засади: Моногр. Київ: Леся, 2016. 412 с.
8. Онопрієнко С. Г. Протидія загрозам національній безпеці в інформаційній сфері: правовий аспект. *Наука і правоохорона*. 2019. № 4. С. 399-403.
9. Zaitsev M., Shopina I., Khrystynchenko N., Koropatnik I., Khomiakov D. Development of Integrity and Intolerance to Corruption in the System of Preparation for Military Service. *Journal of Curriculum and Teaching*. 2022. Vol 11, No 3. P. 112-120. doi: <https://doi.org/10.5430/jct.v11n3p112>.

References

1. Koropatnik, I.M. (2016). Theoretical and methodological bases of classification of social institutions of civil society. *Innovative solutions in modern science*, 2 (2), 58-72 [in Ukrainian].
2. Shopina, I. (2014). Development of research on the problems of civil-military cooperation as a type of interaction between the state and civil society. *Science and law enforcement*, 4, 308-312 [in Ukrainian].
3. Berislavska, O.M. (2023). The system of civil-military cooperation: interrelationship of elements. *Military education and science: present and future: theses of reports of the XVII International Scientific and Practical Conference* (pp. 15-16) [in Ukrainian].
4. Shulhin, V.V. (2021). The legal basis for the functioning of civil-military cooperation of the Armed Forces of Ukraine. *Legal scientific electronic journal*, 11, 67-72 [in Ukrainian].
5. The doctrine «Civil-military cooperation» (2020). URL: <https://sprotyvg7.com.ua> [in Ukrainian].
6. Methodical manual for troops (forces) on issues of civil-military cooperation (2019). URL: <https://sprotyvg7.com.ua/documents/tsivilno-vijskove-spivrobotniststvo> [in Ukrainian].
7. Koropatnik, I.M. (2016). Interaction of civil society and the Armed Forces of Ukraine: administrative and legal principles [in Ukrainian].
8. Onopriienko, S. H. (2019). Countering threats to national security in the information sphere: legal aspect. *Science and law enforcement*, 4, 399-403 [in Ukrainian].
9. Zaitsev, M., Shopina, I., Khrystynchenko, N., Koropatnik, I., & Khomiakov, D. (2022). Development of Integrity and Intolerance to Corruption in the System of Preparation for Military Service. *Journal of Curriculum and Teaching*, 11 (3), 112-120. doi: <https://doi.org/10.5430/jct.v11n3p112> [In English].